

Gondolatok a kunhalmon

("Hogy kerül a gálya a kunhalomra")

A MAGYAR ALFÖLD, így csupa nagybetűvel. Petőfi szavaival: Isten homloka. Itt élek ezen a tájon, nap mint nap találkozom vele. Fejet hajtok előtte, látom: itt még ma is élet sarjad. Aztán felnézve akár a tengerészek, szememet nyugodtan végtelenre állíthatom amikor láthatárát és a rámboruló égboltot kémlelem. Szeretem róni útjait, tücsökzene zsongít, vagy az akadálytalanul tovasüvítő szél zúgása hasít fülembe.

Most augusztus vége van. A kíméletlenül tűző nyári nap heve sárgára, zörgősre aszalta a növényzetet, de a tarlok felől már hűvös szellő fúj. Aki az országút tovakigyózó aszfaltján suhan el, annak eseménytelennek, unalmasnak tűnik itt a vidék. Ez a táj neki nem való. Pedig ha leállítaná autóját, és gyalog váгна neki az egyik dűlőútnak, talán öelötte is feltárná rejtett csodáit. Gyalog indulok hát. Csendben poroszkálók a bihari sík egyik pusztai útján. Itt, ha a világ zajától messzebb, az éghez kicsit közelebb akarok kerülni, könnyű a dolgom. Valahol a távolban, a szikes pusztákon, vagy kukoricaföldek közepén ott vár egy halom, ahová felkaptatok - síksági embernek szokatlan megerőltetés- és pár lépés után egészen más szemszögből tárul elém a táj. Látom szépségét, és látom sebeit. Látom a szomszédos halmokat (némelyik errefelé még meglepően ép) és a távoli templomtornyot, sőt a kéklő messzeségben sajnos már a határon túlról felém integető bihari hegyeket, és a nagyváradi alumíniumkohó fenyegető ujjként felefelé meredő, mindig pipáló kéményét. Ennél jobb helyszínt találni sem lehetne arra, hogy elmélkedjem kicsit arról, hogy mi is a táj, hogyan jutott arra a sanyarú sorsra, hogy védeni kelljen, védeni, hiszen innen a halom tetejéről is jól látni: ha nem tesszük, a magyar táj a halmokkal egyetemben gyors tempóban válik egy szentségét veszített kor áldozatává.

Leülök a halom csúcsán. Az elmúlt száz évben jócskán megváltoztatott, kiszáritott és felszántott, itt mégis romlatlannak tűnő bihari táj szelíden körülölel. Mit is jelent ez a szó: táj? Ha a tájékozatlan érdeklődő szeretné megtudni, számos vaskos könyv áll rendelkezésére, hogy kielégítse kíváncsiságát. Itt mellettem nincs könyvtár, nem üthetem hát fel ezeket a köteteket, de emlékezetből idézem hajdani tanáraink szavait:

"A táj a földrajzi burok jelenségeinek bizonyos nagyságrendi tartományára vonatkozik. A természeti táj ennek egy térben elhatárolható, jellegzetes, egyedi darabja; benne a természetes és antropogén elemek mint részrendszerek különíthetőek el..."

Ízlelgetem, ismétlgetem magamban ezt a meghatározást, és úgy érzem a szavak szárazon, üresen csikordulnak számban, hiába keresem, a lényeg kicsúszik kezeim közül. Körülnézek újra, hagyom, hogy eltöltsön a természet szépsége, és megnyugtatom magamat: egyelőre nem foglalkozom definíciókkal.

Nem is bántom a tájöldrajz kutatóit. Ők csak azt teszik, amit napjaink tudományossága elvár tőlük: minél objektívebb és szakszerűbb módon leírni egy tárgyat, egy jelenséget. De hisz mindjárt itt van az első bökkenő: hogyan lehet tömören, néhány szóval leírni egy olyan rendkívül összetett dolgot, mint a táj? Meg miért is kell egyáltalán? S ha kell, lehet e személytelenül fogalmazni, amikor a rendszernek mi is részei, részesei vagyunk? Szerintem kétséges, hogy lehet e. Tudományunk mégis, a középkor vége óta folyamatosan erre törekszik, mármint, hogy mindent részekre szedjen, s a definíciók szűk kalitkáiba zárjon, úgy, hogy a tárgyat és annak megfigyelőjét elválassza egymástól. Nem akarok (és nem is fogok) elvont tudományfilozófiai fejtegetésekbe bonyolódni, mások nálamnál sokkal jobban értenek hozzá, mégis, ha tájról, ráadásul megszentelt tájról, és annak elemeiről, történetesen a kunhalmokról beszélek, úgy érzem nem kerülhetem meg ezt a kérdést.

Rögeszmém, hogy ha meg szeretnénk érteni az ember és természet viszonyát, a kezdetekig kell

visszaásni. Eonok futnak el lelki szemeim előtt, a csillagközi ködökből négy és fél milliárd éve szüzi tisztaságban megszülető Föld, a forró tengerekben megfogható élet, a három milliárd éven át uralkodó véglények világa, aztán az a hihetetlenül izgalmas utolsó 500 millió éves fejlődés, aminek a végén itt van a mi civilizációnk... Vagy inkább hagyjam most ébredni jobb agyféltekémet? Hogyan is kezdődött hát az egész? Szent könyvek, mitológikus költemények, a Biblia szavai kavarnak a fejemben:

*"Elsőnek jött létre Khaosz, majd Gaia követte,
szélesmellű föld, mindennek biztos alapja...
Gaia először méltó párját hozta világra,
csillagos Égboltot, hogy mindent ez beborítson,
és legyen Uranosz! Áldott istenek égi lakása.
Aztán szülte a nagy hegyeket, meghitt ligetekkel,
hol dombos-völgyes tájékon laknak a Nümphek,
és Ő szülte a zordon tenger végtelen árját...."*

Így született Földanyánk, ahol "pezsdülnek a vizek az élőlények nyüzsgésétől", s a sok millió faj között feltűnik még egy, a kiválasztott:

*"..ezt mondta Isten: Alkossunk embert a saját képmásunkra...
Ültetett az Úristen egy kertet Édenben, keleten, és ott helyezte el az embert, akit formált..., s az ember evett a tudás fájának gyümölcséből, s szeme kinyílt."*

No, helyben vagyunk! Azaz, póriasan fogalmazva itt van a kutya elásva:

Az ember megízlelte azt a bizonyos almát. Különös lény lett. Félig állat, félig angyal. Ettől kezdve képessé vált arra, hogy ne csak - hasonlóan teremtett társaihoz- a világfolyamat részese legyen, hanem megismerje, majd kéretlenül Mestere inasául szegődve először félénken, tapogatózva, majd ördögi ügyességgel alakítsa, formálja is azt.

Hosszú évezredek át a tudás gyümölcséből részesedett ember úgy élt elnyert képességével, hogy miközben bármit tett, fél szemmel azért felfelé is tekintett. Minden cselekedetére fentről várt jóváhagyást. Folyamatosan kommunikált a látható világ mögött munkálkodó erőkkel. Amikor körülnézett, a táj számára mást jelentett mint ma, nekünk, ő mélyértelmű jelképek tárházát látta, s a látóhatár mögött érezte az e szimbólumok által megjelenített láthatatlan világ eleven lüktetését. Ezek megértéséhez kezdetben valószínűleg nem volt szükség közvetítőre sem, aztán, hogy a régi tudás homályosult, beavatottak, papok, szent könyvek vették át az útmutató szerepét.

Bármerre tekintünk a világban, mindenütt megtaláljuk ennek az ősi kornak a lenyomatait. Illetve sokszor szinte észre sem venni őket. Létrehozóik pontosan tudták, érezték, hová, hogyan és miért kellett felépíteni őket, létük beilleszkedett a világfolyamat egységes szövetébe. A halmok ennek az áldozatai. Belenőttek a tájba. Részeivé váltak. Így aztán a mai ember, aki legfeljebb csak mesterséges, és lehetőleg valamiféle haszonnal kecsegtető építményeket képes némiképp tisztelni, szemrebbelés nélkül elszántotta, homokbányává, szeméttelappé változtatta őket. Használta, használja a maga módja szerint, akárcsak a táj többi elemét.

Ez a halom is vagy négy ezredéve itt állhat már. Akkoriban mindenfelé a világon az emberek készíttelve érezték magukat hogy a földből az ég felé nyújtózó építményeket; halmokat, piramisokat, sztúpákat, zikkuratokat emeljének. Halmokat látunk sumér vagy hettita agyagtáblákon, hármashalmot címereken... Rejtélyes összecsengés.

De térjünk vissza a tájhoz, és az azt alakító emberhez.

Néhány száz évvel ezelőtt ugyanis valami megváltozott: az ember elkezdett másként tekinteni a világra.

Mindez nagyon szépen és jól kezdődött.

Az Úr 1326-ik évében (vagy a körül) esett, hogy egy olasz ifjú, név szerint Francesco Petrarca

öccsével megmászta az Alpok egyik csúcsát. Körültekintett, és valami korszakos jelentőségű dolog történt. Felfedezte, hogy a természet szép. Kinyitotta szemét a természet szépségére, amit a középkor nem látott meg, de még az általa rajongva tisztelt ókor is csak úgy, hogy nimfákkal, istenekkel és félistenekkel népesítette be. *"Első pillanatban a roppant látványtól megrendülve álltam, és mintegy elzsibbadtam a szokatlanul könnyű levegő bűvöletében."* -írja. De hiszen -mondhatná bárki- éppen ezt szeretnénk! Bárha mindenki képes lenne lenyűgözve szemlélni a természet nagyszerű fenségét!

Igen. Valóban jó volna. Mégis az, hogy a reneszánsz embere felfedezte, hogy van természet, jelzi, hogy elindult, (vagy éppen már a beteljesedés közelébe jutott) az a folyamat, melynek végén az ember már csak a valóság felszínét képes érzékelni. Ezt most még rajongással csodálja, de rövidesen a természetben egyre inkább a megismerhető, megméréndő, majd kiaknázandó dolgok tárházát kezdi látni, mely már korántsem szent és lélekkel áthatott, hanem kizárólag gyakorlati célokat szolgál. Ennek a gondolkodásnak előfutárai között néhány ismert név jut eszembe: Bacon már úgy tekintett a természetre, mint amiből ki kell csikarnunk a titkait, hogy utána hasznunkra fordíthassuk azokat. Galilei megkülönböztette a mérhető tulajdonságokat azoktól, amelyek nem mérhetőek, ez utóbbiakat szubjektíveknek, másodlagosoknak tekintette. Descartes pedig nyíltan kimondta, hogy a világ egy gépezet, amelyet az Isten hozott létre ugyan, de azóta felhúzott óraként működik, s az egyedüli lelkes lény a teremtett világban immár csak az ember. A lelket tehát kiemelte a természetből, s innen már csak egy lépés, hogy az embert is ilyen gépezetnek tekintsék, miként a későbbi materialista tudósok. Eredményként itt állt egy gépezethez hasonlóan működő, átalakítható és uralható természet, lelketlen és meglehetősen sivár világ, ahol csak az objektív, racionális, s lehetőleg hasznot hozó megismerés a lényeges, s ahol a szépség, a világot átható mennyei harmónia keresése és átélése legjobb esetben a művészekre tartozik. Erre a világra az emberi haszonelvűség szemüvegén át tekintünk, ez a világ kiaknázandó, a föld mélyének kincsei kibányászásra, a fák kivágásra, a kunhalmok elhordásra jók. Nem mondok meglepőt azzal ha megállapítom: ez a szemlélet mindmáig uralkodó nemcsak a tudományban, de a mindennapi gondolkodásunkban is. De térjünk vissza még egy pillanatra Petrarcahoz. Ki kell engesztelnem egy kicsit. Elég nagy szellem volt ahhoz, hogy megérintse az idők méhében formálódó új világ lehelete. Valahol ezt írja:

*"... a rossz szokás útvesztőjébe veszve
természetünk ős útjáról letévedt.
Az ég jótékony fénye mind kiégett,
mi földi lényt táplálna, vezetne,...
Mezítelen vagy te bölcselet, s szegényes!
-mond a tömeg, s hasznot rohanva kerget..."*

Az emberi szellem azonban szerencsére nem rekedt meg a materialista gondolkodás lapályán. Maga a tudomány kénytelen elismerni, hogy miközben egyik oldalról parányok világa, másik oldalról a csillagvilág végtelenjének kapuit döngette, egyszer csak eltűnt kezeiből az anyag. Ráadásul az is nyilvánvalóvá lett, hogy a mindenség csak úgy ismerhető meg (már amennyire megismerhető), ha a távoli rész- szakterületekre szétszakadt tudomány felhalmozott ismereteit egybeszabva, a részstudások szintézisével a mindenséget mint egységes egészet szemléljük, ahol ősidők óta tudvalevő (csak mi felejtettük el egy darabig), hogy minden mindennel összefügg. A világ változóban van.

Az is nyilvánvaló sokak számára, hogy részleges tudásunktól megrészegülve, a pénz, az anyagi javak bálványának áldozva számos vagy inkább számtalan hibát, tévedést sőt bűnt halmoztunk egymásra, úgy jártunk, mint a mestere távollétében össze vissza varázsolgató bűvészinás, aki ellen saját teremtményei támadnak végül. A föld tele van felelőtlen bűvészmutatványaink megannyi torzszüleményével, amelyek lassan saját életünket veszélyeztetik. Egyelőre mégis azok hangja erősebb, akik a további fejlődés, a további növekedés, a még több fogyasztás receptjét ajánlják, akik a fogyasztás templomait, hatalmas bevásárlóközpontokat emelnek mindenfelé. (Mi lesz ezekből négyezer év múlva?) A figyelmeztető jelek sokasodnak. Válaszúton állunk.

A természettudományos világképet azért nem kell sutba dobni. Az egyik oldalát megmutatja a világ természetének. De rá kell jönni, hogy ez csak rész. És ha részleges tudás birtokában, bölcsesség nélkül, továbbra is bűvészinasként akarunk silány módon hozzányúlni a teljességhez, "manipulálni a számunkra túlon túl is ismeretlennel", előrelátható: csúfos kudarcot vallunk.

Belső világomból kitekintve újra elem tárul a látóhatár. Idáig nem ér el a most is folyó háborúk, a mindennapos terrorcselekmények robbanásainak dőreje, az esőerdők hatalmas fáit kidöntő láncfűrészek sivítása, az agyakat átmosó bugyuta reklámok, vagy a techno és rap zene zűrzavara, a nagyvárosok nyüzsgő zaja, az összeomlás előtt álló tőzsdék lármája, az eresztékeiben recsegő-ropogó ezredvégi civilizáció csődjének megannyi jele. A táj itt mást üzen számomra. Eleink tudták, s másként, de mostmár mi is tudjuk: a látóhatárig elterülő táj, egy egységes, szervezett rendszer része, aminek mi is részei vagyunk. Egy zseniális természettudósnak, James Lovelocknak, a Gaia elmélet megalkotójának köszönhetően újra tudjuk, amit őseink is tudtak: a Föld élőlény, önmagát szabályozó rendszer, ahol az életfolyamatok szüntelenül újjáteremtik saját feltételeiket.

(A Gaia elméletnél egy pillanatra megakadtam. Hogyan is van ez? A hideg és élettelen világűr fekete bársonyán ékkőként ragyogó, az életet parányi lélekvesztőként oltalmazó kék bolygónk: Gaia azaz a gálya amúgy jó magyarosan. Mi is a gálya: bárka, életet oltalmazó menedék a tenger vizén, sőt volt úgy, hogy minden élet egy ilyen bárkában bújt meg: a vízözön idején. Hol is feneklett meg Noé apánk bárkája? Egy (a mieinknél egy kicsit nagyobb) halmon: Ararát hegyén. Öt elem találkozott itt: a még mindig uralkodó víz, az éppen megjelenő föld, a világot újra lakhatóvá szárító tűző nap és fúvó szél, és a bárka lelkeket óvó fája.)

A napokban ünnepeltük az új kenyeret. Hagyományaink szerint létünkhöz öt szent elem szükséges: levegő, víz, föld, tűz és az ezeket átlelkesítő szellemi minőség: a fa. A közreműködésükkel szárbaszökkenő búza és kisülő kenyér a mindent fenntartó és újjáteremtő kegyelemnek köszönhetően kerülhet még mindig asztalunkra. (Ha nem mérgezzük meg őket végérvényesen, talán így lesz ez a jövőben is.) Illő ezért áldást, köszönetet mondanunk minden étkezés előtt. Így tették eleink. Válaszúton állunk. Én az ősök útját választanám.

Mi hát a táj? Isten arca. Szent. Az ember aki régi tudását feledve, rövid távú anyagi haszonért, vagy csak egyszerű érzéketlenségből és nemtörődömségből tönkreteszi, megszentésteleníti azt. Nem egyszerűen a szépséget, a természetet pusztítja; a mennyei harmóniát rontja le itt a földön, s ezzel együtt önmaga legfontosabb darabját, lelkét veszíti el észrevétlenül. Foglalkozásom vagy inkább hivatásom: természetvédő. Mostanában egyre világosabb számomra, hogy a természetvédelem igazi útja nem a külső világban keresendő. Saját belső világunkban kell változást elérni. Látni kell, meg kell érezni, hogy a táj több mint aminek idáig hittük. Az eleven világfolyamat külső megjelenése, ami mögött titkos szervezőerő munkál. Meg kell értenünk: minden ami él önmagában hordozza saját értékét, s ez független az ember által neki tulajdonított hasznosságtól. Rá kell ébredni, hogy a világ csak úgy maradhat élő, ha az egyetemes szeretet mindent fenntartó áramába bekapcsolódva mi is megtanuljuk végre szeretni minden társunkat a teremtésben, legyen az ember, virág, madár, vagy fa. Ha ez megtörténne, intézményes természetvédelemre aligha lenne többé szükség.

Lassan beesteledik, Nap és Föld búcsúzik egymástól. Itt, kettejük találkozásánál, a halmon ülve, kicsit már didergősen figyelem a kigyuló csillagokat, a fejem fölött halványan derengő Tejutat. Megragad a mindenség rendjének nagyszerűsége, az, hogy mindez egységes egész, igazán nem tudom, hol érek véget és hol kezdődik a körülöttem lévő táj. Egybefonódunk, én, a táj a kunhalom, az égbolt, a csillagok. Fel kell ébrednünk végre! Meg kellene tanulnunk egyszerre csillagként, faként, madárként, kunhalomként, emberként gondolkodni! Így talán megmaradnak a madarak, a fák, a kunhalmok, a táj és az emberek is. A csillagok biztosan.